

RONI GRÉN

Syyllisyyden kuvat

– Eli Lotarin kuvareportaasi Villetten teurastamolta, Georges Bataille ja lihansyönnin kysymys

Vuonna 1929 ranskalaisessa *Documents*-lehdessä julkaistiin kolme Eli Lotarin (1905–1969) ottamaa reportaasikuvaa Pariisin Villetten teurastamolta. Niiden yhteydessä ilmestyi Georges Bataillen (1897–1962) teksti ”Teurastamo”. Yhdessä ne avaavat ikkunan Bataillen käsityksiin ihmisen ja eläimen välisestä rajasta sekä lihantuotannon ongelmista. Samalla valkenee, kuinka aiemmissä tätä aineistoa koskevissa tulkinnoissa on tavattu ohittaa eläimyyden rajaa ja lihansyöntiä koskevat kysymykset.

Georges Bataille nostettiin *Documents*-julkaisun ”pääsihteeriksi” (*secrétaire général*) vuonna 1928 melko lailla tuntemattomuudesta¹. Lehti ehti ilmestyä noin kahden vuoden ajan ennen kuin rahoittajat tekivät lopun sen radikaalista toiminnasta. Rahoittajiin kuului muun muassa vaikutusvaltaista *Gazette des beaux-arts* -lehteä johtanut ja Trocadéron etnologisen museon johtokuntaan kuulunut Georges Wildenstein. Toimituskunnassa oli Bataillen rinnalla jo tuohon aikaan ja myöhemminkin ranskalaisessa kulttuurielämässä tunnetuiksi tulleet hahmoja: muiden muassa anarkisti-vapaustaistelija-taidehistorioitsija Carl Einstein, myöhemmin Kansainvälisen museoneuvoston pääjohtajana toiminut Georges-Henri Rivière sekä kirjailija ja etnologi Michel Leiris². Lehden ideaan kuului julkaista uusinta taidetta arkeologisten ja etnologisten löytöjen rinnalla – ensimmäisten numeroiden kansitekstin mukaan ”Doctrines, archéologie, beaux-arts, ethnographie”³. Lehteä siis tuotettiin harvinaisen moninaiselle tieteen- ja taiteidenväliselle lukijakunnalle.

Documents, ja erityisesti Bataille sen kärkihahmona, lunasti lopullisesti asemansa pariisilaisella intellektuaalisella kentällä, kun surrealistiryhmän johtaja André Breton hyökkäsi *Surrealismen toisessa manifestissa* (1929) Bataillea vastaan. Breton nimitti pääsihteeriä ”ulostefilosofiksi”⁴. Tuohon aikaan lehden ympärille ja avustajajoukkoon oli alkanut kerääntyä joukko Bretonin kanssa välinsä tulehduttaneita surrealistitaiteilijoita, kuten Alberto Giacometti, Joan Miró ja André Masson. *Documents*-ajalta ovat peräisin monet Bataillen tuotannon hyökkävimmistä artikkeleista, ja lehden monissa kiistanalaisia aiheita käsitelleissä teksteissä ja yllättävissä taitoratkaisuissa on nähty käänteentekevä muutos sotien-

välisen surrealismien ympärille kehittyneen älymystön suunnassa.⁵

Bataillen *Documents*-kauden ajattelun tärkein teksti on surrealismien kyllästävä ilmapiiri, jonka vaikutus ulottui kaunokirjailijoista ja taiteilijoista Trocadéron etnologisen museon ytimeen. Surrealismia voi pitää sotienvälisen ajan ainoana merkittävänä taidesuuntauksena, jossa eläinkäsitys oli jokseenkin tärkeässä roolissa, ja juuri 1930-luvun vaihteeseen ajoittuu merkittävä murros surrealistien esittämässä näkemyksissä eläimistä.⁶ Taustalla olivat Freudin tekstit, joita surrealismissa oli sen alkuvuosista lähtien tulkittu nurinkurisesti. 1930-luvulla vaikutti etenkin hänen teoksensa *Abdistava kulttuurimme* (1930), jossa eläimellisyys sai edustaa destruktiivisia sivilisaation (*Kultur*) vastaisia voimia.⁷ Sivilisaation kääntöpuolelle annettiin surrealistisessa tulkinnassa korkea arvo, ja teoksissa ja teksteissä pyrittiin häivyttämään eläimen ja ihmisen välistä rajaa vedoten väkivaltaan ja sadistiseen seksuaalisuuteen. Tunnettuja esimerkkejä eläimistä surrealistien töissä *Documents*-vuosina löytyy esimerkiksi Luis Buñuelilta: *Andalusialaisessa koirassa* (1929) miehen käteen ilmestyvät muurahaiset toimivat vertauskuvana (ihmisen) likaiselle seksuaalisuudelle, ja *Kulta-ajassa* (1930) skorpionien taistelun rinnastuminen katolisten piispojen ryhmäkuvaan tuottaa mielteitä yhteiskunnallisesta väkivallasta. Bataillen kanssa 1930-luvun lopulla *Collège de sociologieta* pitänyt Roger Caillois kirjoitti surrealistisen, ihmisen ja eläimen rajaa häivyttävän tendenssin klassikkotekstit ”La mante religieuse” ja ”Mimétisme et psychasthénie légendaire” 1930-luvun puolivälissä. Nämä artikkelit, joissa verrattiin eläinten mimikryä ja siihen liittyviä brutaaleja käyttäytymismuotoja sekä rukoilijajirkan pariutumismenoja inhimilliseen käyttäytymiseen, muistetaan usein myös siitä, että Jacques Lacan viittasi niihin teoriassaan peilivaiheesta.⁸

Vuonna 1926 Ranskan kansalaisuuden saanut romaniaistaustainen Eli Lotar (Eliazar Lotar Teodorescu) oli surrealistiryhmien lähetyvillä liikkunut valokuvaaja, elokuvaaja ja dokumentaristi. Hän toimi kuvaajana muun muassa Luis Buñuelin elokuvassa *Las Hurdes* (1933). Lotar tuli valokuvillaan ja esimerkiksi dokumenttielokuvallaan *Aubervilliers* (1946) tunnetuksi kaupungin laita-alueiden kuvaajana. Tähän mieltymykseen, jonka Lotar surrealistikollegoittensa kanssa jakoi, voidaan yhdistää myös Villetten teurastamokuvat.⁹

Documents-lehdessä julkaistiin Lotarin teurastamolla ottamista kuvista vain pieni osa: kolme kuvaa 34:stä (kuvat 1–3). Osa jäljelle jääneistä ilmestyi muissa julkaisuissa: kahdeksan *Variétés*-julkaisussa yhdessä belgialaissurrealisti E. L. T. Mesensin tekstin ”La viande. Huit photos prises à l’abattoir par Eli Lotar” (1930) kanssa, ja kymmenen *Vu*-lehdessä nimimerkki Carlo Rimin (oik. Jean-Marius Richard) ”La Villette rougen” (1931) ohessa. Mesensin tekstin sivuun on valittu kuvia teurastamotyön eri vaiheista, joissa korostuu eläimen muuttuminen mekanisoidun työn materiaaliksi, kun taas Rim käsittelee kuvien kohteena olevien työläisten asemaa sosialistisesta näkökulmasta.¹⁰ *Documents*-lehden kolmesta kuvasta taas kaksi on täysin vailla ihmiskohteita, ja niissä nähdään eläimistäkin vain eräänlaisia jäänteitä. Juuri niiden omalaatuisten, hieman vinksahaneen, elämästä tyhjennetyin formalismin vuoksi niistä onkin tullut eräitä *Documents*-lehden tunnusmerkklisimmistä kohteista.

Lotarin kuvia siis julkaistiin kolmen niihin varsin eri tavoin suhtautuneen tekstin rinnalla. Niitä on ollut myös vaikea tulkita Lotarin omista lähtökohdista, osin siksi, että häneltä ei ole jäänyt juurikaan merkintöjä tutkijoiden luettavaksi¹¹. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että tukea on yleensä haettu nimenomaan Bataillen ajattelun suunnalta¹². Tiedetään myös, että Bataille oli kuvien tilaaja ja ne mentiin kuvaamaan teurastamolle hänen aloitteestaan¹³. Lotarin avuksi teurastamolle lähti taiteilija André Masson. Masson oli ollut jo useiden vuosien ajan yksi Bataillen läheisimmistä ystäväistä ja kuvittanut edellisenä vuonna Bataillen salanimellä Lord Auch julkaiseman pornografisen novellin *Silmän tarina*¹⁴. Voidaan siis ainakin ajatella, että kuvauksissa oli mukana henkilö, joka tiesi Lotaria tarkemmin, mitä Bataille kivilta saattoi haluta¹⁵.

Lotarin kuvat julkaistiin *Documents*-lehden vuoden 1929 toiseksi viimeisessä numerossa. ”Teurastamoksi” otsikoitu Bataillen kirjoittama teksti oli osa lehdessä vakituisesti ilmestynyttä ”Dictionnaire”-sarjaa, jossa pyrittiin määrittelemään uudelleen erilaisia käsitteitä – kuten ’teurastamo’, ’silmiä’, ’ihminen’ tai ’muodoton’. Jo ennen Lotarin reportaasia väkivaltaan sidotut aiheet olivat päässeet lehden sivuilla näkyvästi esiin. Näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että Bataille odotti teurastamo-reportaasikuvilta tavallista enemmän. Ainoa tunnettu kuvien hankkimisesta kertova toimituksen sisältä annettu lausunto on tullut Leirisiltä. Hän on kertonut, että lehden hyvinkin kuvavetoiselta vaikuttava taitto tehtiin lähes poikkeuksetta siten, että teksti kirjoitettiin ensin

Kuva 1. Eli Lotar, sarjasta *Aux abattoirs de la Villette*, 1929. *Documents*, vol. 1, [328].

ja vasta sitten valittiin kuvat. Leiris on kuitenkin maininnut poikkeuksena nimenomaan Lotarin kuvat, joiden rinnalle Bataille kirjoitti tekstin vasta kuvat nähtyään.¹⁶ Bataillen teksti kokonaisuudessaan käännettynä:

”Teurastamo. — Teurastamo näyttää uskonnon siinä merkityksessä kuin kaukaisten aikojen temppelit (puhumatta meidän päiviemme hindutemppeleistä), jotka kaksinaisessa käytössä palvelivat samaan aikaan rukouksiin ja tappamiseen tarkoitettuina paikkoina. Siitä epäilemättä seurasi (mitä voidaan arvioida nykypäivän teurastamoissa vallitsevasta kaaoksesta) ratkaiseva mytologisten mysteerien ja naurettavan suuruuden yhteys, joka on ominaista paikoille, joissa veri virtaa. On kiinnostavaa nähdä, miten Amerikassa tulee esiin sykkivä katumus: W. B. Seabrook toteaa, että orgiastinen elämä on pysytellyt keskuudessamme nykypäivän mauttomissa tavoissa, mutta uhriveri ei sekoitu cocktaileihin. Meidän aikamme teurastamot ovat kirottuja ja karanteeniin asetettuja kuin koleraan valtaama laiva. Eivätkä tämän kirotukseen saattamisen uhreja ole teurastajat tai eläimet vaan kunnan ihmiset, jotka ovat päätyneet siihen pisteeseen, etteivät kestä enää omaa vastenmielisyyttään, vastenmielisyyttä, joka itse asiassa vastaa sairaalloiseen puhtauden tarpeeseen, sapekasta pikkumaisuutta ja vä-

Kuva 2. Eli Lotar, sarjasta *Aux abattoirs de la Villette*, 1929. *Documents*, vol. 1, [330].

linpitämättömyyttä: kirous (joka ei kauhistuta kuin niitä, jotka se kiroaa) tyhjentää heidät elämästä (*à végétér*) ja vie niin kauaksi kuin mahdollista teurastamoista, hyvittäväan maanpakoon muodottomassa maailmassa, missä ei ole enää mitään niin kauhistuttavaa, ja missä, lähtemättömän häpeän pakkomielen läpäisemänä, he päätyvät syömään juustoa.”¹⁷

Eläimet rakenteiden varjossa

Vertailen seuraavaksi neljää edellisen tekstin vastaanoton kannalta vaikutusvaltaista tulkintaa. Ensimmäinen niistä on Bataille-tutkimuksen pitkäaikaisen auktoriteetin Denis Hollierin *La Prise de la Concorde* (1974), jossa Bataillen ”Teurastamoon” tietääkseni viitataan ensimmäisen kerran. Kolme muuta tulkintojen esittäjää ovat amerikkalainen taidekriitikko ja taiteentutkija Rosalind Krauss, jonka tekstit näyttivät suuntaa Bataillen 1980- ja 1990-luvuilla tapahtuneelle taiteentutkimukselliselle rehabilitaatiolle, Yve-Alain Bois, joka kirjoitti Kraussin kanssa paljon huomiota saaneen näyttelyluettelon *Informe: mode d'emploi* Centre Pompidoun näyttelyyn

vuonna 1996, sekä ranskalainen taidehistorioitsija ja -teoreetikko Georges Didi-Huberman, jonka massiivinen *La ressemblance informe ou le gai savoir visuel selon Georges Bataille* avaa Bataillen *Documents*-lehdessä käyttämiä tekstin ja kuvan välisiä strategioita.

Hollier rinnastaa kaksi Bataillen ”Dictionnaire”-artikkeliä ja asettaa tulkinnassaan ’teurastamon’ ’museolle’ vastakkaiseksi tai pikemminkin sitä täydentäväksi. Tämä kuuluu Hollierin kirjan kokonaisargumenttiin, jossa hän tekee Bataillesta poststrukturalistisen, rakenteiden arkkitehtuuria purkavan filosofin. Hän tulkitsee artikkelien kertovan yhteistä tarinaa yhteiskunnan väkivaltaisesta perustasta, jolloin teurastamoartikkelin pyhää väkivaltaa kavahtavat ”juustonsyöjät” rinnastuvat museoartikkelin ”väkijoukkoihin [...] jotka janoavat taivaallisia visioita silmiensä iloksi”¹⁸. Mutta, kuten Hollier panee merkille, Bataille ei anna lukijan paeta siltä totuudelta, että ”modernin museon alkuperä on yhteydessä giljotiinin keksimiseen”¹⁹.

Kraussin tulkinta surrealistisesta valokuvauksesta ja *Documents*-lehdessä esitetystä ’muodottoman’ (*informe*) ajatuksesta avasi Bataillen ajattelun uuden tulemisen ja viitoitti surrealismiin tutkimusta 1990-luvulla. Krauss

Kuva 3. Eli Lotar, sarjasta *Aux abattoirs de la Villette*, 1929. *Documents*, vol. I, [330].

tulkitsi surrealistista valokuvausta ruumiillisen häiritsemisen, muodottomaksi tekemisen ja muutostilojen (*altération*) teemojen avulla²⁰. Krauss käytti esimerkkinä muun muassa Jacques-André Boiffardin *Documents*-lehdessä julkaistua kuvaa ihmisen isovarpaasta (kuva 4). Isovarvas oli kuvan rinnalla julkaistun Bataillen artikkelin valossa ”ruumiin inhimillisin osa”, koska se piti evoluution saatossa pystyyn nousseen ihmisen kiinni maan mullissa, sekoittaen ylhäisen ja alhaisen.²¹ Krauss antoi myös pontta Didi-Hubermanin idealle *Documents*-lehden tavoista purkaa antropomorfismeja, ja isovarpaan kuva löysi vastinparinsa Lotarin teurastamokuvan sorkkarivistöstä²². ”Taivaallisten visioiden” puhtauteen hamuavaa ihmishenkilöä siis ”leikattiin” valokuvauksen keinoin ja katse suunnattiin alas materiaan pimeyteen. Didi-Huberman kuvaa tällaista väkivaltaa nimenomaan Lotarin teurastamokuvien tapauksessa käsitteellä *découpe*.²³

”Paloittelu” tai ”leikkaaminen” viittaa Didi-Hubermanilla kuitenkin kielikuvastaan huolimatta vähemmän lihan leikkaamiseen kuin itse symbolisiin prosesseihin, joiden hän olettaa tunkeutuvan katsojan, lukijan tai kuvauksen kohteen lihaan ja siten myös maailman tuotumiseen näissä prosesseissa: ”leikkaaminen represen-

taation itsensä tarkoituksena, ei menetelmänä”; ”kuvien tekeminen on hyvinkin *ruumiin leikkelemistä*, ei vain ruumiin representoimista”²⁴. Etusija annetaan kuvien käynnistämille tapahtumille. Didi-Huberman rinnastaa teurastamokuvat Sergei Eisensteinin elokuvan *Lakko* (1924) kuuluisaan kohtaukseen, jossa työläisten ampuminen lomittuu teurastukseen, ja hän sanoo sekä Bataillen että Eisensteinin etsivän ”montaaseillaan” muotojen maksimaalisen *intensiteetin aluetta*: Eisensteinin teoriaa seuraten Didi-Huberman ajattelee, että myös Bataillen ratkaisuisissa merkitsevää oli symbolien dialektisen yhteentörmäyksen herättämä tunne ja konfliktin määrä²⁵.

Nämä tulkintalinjat yhdistyvät *Informe*-näyttelyn luettelossa ilmestyneessä Yve-Alain Bois’n tekstissä, joka on nimetty Bataillen artikkelin mukaan ”Teurastamoksi”. Kirjan toimittaneet Bois ja Krauss ovat seuranneet ”Dictionnairen” esimerkkiä ja järjestäneet luettelon lyhyiksi sanakirjamaisiksi artikkeleiksi. Niissä *Documents*-lehdessä esitettyjä ajatuksia rinnastetaan usein nimenomaan 1960- ja 1970-luvun kuvataiteellisiin teoksiin. Bois näkee tärkeänä nimenomaan Lotarin kuvien väkivallattomuuden ja Bataillen tekstin väkivallalle antaman huomion välisen

Kuva 4. Jacques-André Boiffard, sarjasta *Le gros orteil: sujet masculine, 30 ans*, 1929. *Documents*, vol. 1, [299].

epäsuhdan. Tai niin kuin hän asian ilmaisee niiden eroa miettiessään, ”ehkä väkivalta ei edes ole tässä aiheena, vaan ennemminkin sen repressio”²⁶.

Näin Bois etenee asioiden kahdentumisen teemaan, joka hänen mukaansa valaisee koko *Documents*’n taktiikoita: väkivallan poissaolo kuvissa kiihdyttää sitä, että Bataille saa sanottua sanottavansa sen piilottamisesta kaupungin laitamille. ”Väkivallan puhdas ja yksinkertainen esittäminen olisi tapa sisäistää se”, toteaa Bois, ”tehokkaampaa on alleviivata, miten se on tullut evakoiduksi”²⁷. Tässä yhteydessä hän myös palaa Hollierin rinnastukseen museoartikkeliin ja avaa omaa näkemystään näin:

”Toisin sanoen Bataille ei kiinnosta väkivalta sinänsä vaan sen sivilisoitunut skotomisaatio, joka strukturoi sen toiseudeksi, heterogeeniseksi häiriöksi; jotta se voitaisiin asettaa karanteeniin jopa teurastamon itsensä alueella, ’vastaten sairaaloihseen puhtauden tarpeeseen, sapekaaseen pikkumaisuuteen ja välinpitämättömyyteen’, täytyy osallistua sublimaation (homogenisaation) prosessiin, ja juuri tätä sublimoivaa toimintaa vastaan [Bataille] asettaa itsensä. Vinkuvien ja teurastettavien sikojen visuaalisen vastineen esittäminen (samojen sikojen, jotka Bataille kuvittelee kiljumaan Salvador Dalín

teoksen *Le Jeu lugubre* eteen) olisi varma keino kieltää, että mitään repressiota olisi ollutkaan”²⁸.

Tekstissään Bois sulkee kaikin tavoin argumentaation ulkopuolelle mahdollisuuden, että ”Teurastamossa” ja sen sivussa julkaistuissa kuvissa voisi olla kysymys eläimistä tai lihantuotannon ongelmista. Hän pitää kiinni ajatuksesta, että tarkoitus on vain tuoda näkyviin yleinen väkivallan repressio Lotarin kuvien ja Bataillen tekstin erilaisuuksien kautta. Tähän hän lisää, että ”[Bataillen] teksti ei ilmaise huolta lihatehtaassa teurastetuista eläimistä”²⁹.

Ikään kuin tulkinnoissa luotettaisiin siihen, että ajatus kuvien ja tekstin yhteismitattomuudesta ei voitaisi tai merkitsevää olisi vain ylhäisen ja alhaisen dialektiikka; kuin inhimillisyys purkautuisi vailla kuvien yhteyttä nimenomaan eläimiin ja niiden teurastamiseen tai kuin sikojen kiljunta ei kertoisi asiasta mitään. Bataille kuitenkin oli toista mieltä.

Ihmiset teurastamon valossa

Jos haluaa tietää, mitä filosofit ajattelevat eläimistä, kannattaa usein tutkia, miten he määrittelevät ihmisen. Myös Bois on huomannut rinnastaa Bataillen ”Teurastamon” *Documents*-lehden edellisen numeron ”Dictionnaire”-osiossa esiintyneeseen ihmisyyden määritelmään – hän tosin ei huomioi, että artikkeli ”Ihminen” (”*Homme*”) on jo toinen laatuaan, ja ensimmäinen versio on julkaistu sitä edeltävässä numerossa. Jälkimmäisenä julkaistu määritelmä koostuu kolmesta kappaleesta, joista kaksi on suoria sitaatteja neljä vuotta aiemmin ranskaksi käännetystä Sir William Earnshaw Cooperin kasvissyönnin puolustuksesta, jolla onkin huomiota herättävä nimi: *The Blood-Guiltiness of Christendom: a Startling Indictment of the Needless Systematic and Wholesale Massacre Taking Place Daily in Christian Countries* (1920). Kuvaavasti Bois poimii tekstin vain kieltääkseen mahdollisen ideologisen yhtymäkohdan ja todetakseen, että ”Bataille ei siteerannut sitä eläinoikeusliikkeen hengessä vaan ilmeisellä mielihyvällä siitä [...] miten kristikunta pitää itseään yllä valtavilla määrillä verta”³⁰.

Tämä Bataillen antama ihmisyyden sanakirjamääritelmä onkin ”Teurastamon” lisäksi ainoa todella teurastamoaiheinen teksti, joka *Documents*-lehdessä julkaistiin. Cooperilta nostetuissa sitaateissa ihmisyyys määritellään eläinten tappamista vasten: ensimmäisessä Cooper kertoo, miten ”kristillisten maiden teurastamoissa päivässä tapettavista eläimistä saisi 1 322 mailia pitkän jonon” ja jälkimmäisessä, miten ”Chicagossa vuosittain teurastettavien eläinten verellä saisi kellumaan viisi transatlanttista laivaa”³¹. Kiinnostavampi osa kuitenkin on Bataillen johdatus näihin laskelmiin – kursivoinnit ovat hänen:

”*Ihminen*. — Kirjassaan *Culpabilité sanguinaire de la Chrétienté* Sir William Earnshaw Cooper todistaa sen tunnetun totuuden, että niissä miljoonissa eläimissä, joita

”On oireellista, että Bataillen kasvissyöntiin osuva sarkasmi on huomioitu, mutta sitä ei ole ulotettu laajemmalle yhteiskuntakriittiselle tasolle, toisin sanoen Bataillen merkintöihin kapitalismin silmitöntä väkivaltaa tuottavista ja uusintavista rakenteista.”

ihminen vuosittain joukkomurhaa, *ei ole ainuttakaan*, joka olisi *tarpeellinen* ihmisen ravitsemuksen kannalta. Ja pyrkiessään määrittelemään *rumaa punaista veriroisketta* ihmisen kasvoilla hän kertoo näin [...]”³².

Huomiota tappamisen tarpeettomuudesta on mahdollista tulkita Bataillen uhriteorian kautta, jolloin teurastus voitaisiin nähdä kulttuurille merkitsevä turhana ja tuottamattomana tuhlauksena. Esimerkiksi Didi-Huberman onkin ohittanut fragmentin huomauttamalla sen ”kehittelevän [...] mitattomuuden rekisterissä [...] uhrauksellista mieltä”³³. Bataillen tekstien myöhemmin antaman kokonaiskuvan valossa tämä onkin perusteltua, mutta hänen lukijakunnalleen se olisi toistaiseksi vielä säilynyt arvoituksena: hän ei näitä rivejä kirjoittaessaan ollut julkaissut käytännössä vielä yhtäkään täysmittaista filosofista artikkelia, hänen nimeään ei ole mainittu ”Dictionnaire”-tekstin yhteydessä ja hän lainaa avoimesti kasvissyöntiä puoltavaa kirjaa³⁴. Tässä vaiheessa kannattaa palata myös Bataillen ”Teurastamo”-tekstin viimeiseen, epäilemättä monimieliseen virkkeeseen, jossa ”juuston-syöntiin” vetäytyvät ja väkivaltaa kavahtavat ”kunnon ihmiset” huomioidaan. Kuten jo todettua, Hollier tulkitsee heidät samoiksi, jotka vaeltavat museoihin puhdistumaan ”taivaallisten näkyjen perässä [...] inhostaan” veren näkemistä kohtaan³⁵. Myös Bois tulkitsee kohdan kasvissyöjiä alentavaksi³⁶.

Antaakseni mahdollisuuden toiselle tulkinnalle huomautan, että artikkelin aivan viime metreillä saama yllättävä käänne on hyvin samankaltainen kuin Bataillen tunnetummassa ”Dictionnaire”-tekstissä ”Muodoton” (”Informe”). Siinä Bataille näyttää ensin määrittelevän ’muodottoman’ ’muodon’ vastakohtana, mutta lopettaa artikkelinsa sittenkin mainitsemalla, miten ”sen myöntäminen, että universumi ei vastaa mitään ja että se on vain muodoton, tarkoittaa suunnilleen samaa kuin sanoa, että universumi on jokseenkin kuin hämähäkki tai sylki”³⁷. Samoin ”Teurastamon” lihantuotannon väkivaltaisuutta kauhistelevat kansalaiset näytetään ensin vastakohtaisessa roolissaan pois kääntyneinä, mutta tämä ero tyhjennetään tekstin viimeisellä parilla sanalla: ”he päätyvät syömään juustoa”. On jossain määrin oireellista, että Bataillen kasvissyöntiin osuva sarkasmi on huomioitu, mutta sitä ei ole ulotettu laajemmalle yhteiskuntakriittiselle tasolle, toisin sanoen Bataillen merkintöihin kapitalismin silmitöntä väkivaltaa tuottavista ja uusintavista rakenteista. Nämä rakenteet takaavat, ”ettei uhriveri sekoitu cocktaileihin”. Ne myös saavat juustonsyöjät, heidän tukiessaan eläinperäisen ravinnon tuotantoa, ottamaan osaa eläinten riiston kehään.

Vastaavaa aihetta käsittelee myös jo mainittu ensimmäinen ”Ihminen”-artikkeli, jota täydentämään Cooperin teurastamista tuomitsevat merkinnät on epäilemättä lisätty. Tässä aiemmassa tekstissä Bataille referoi

”Eläimen määrittämisestä asian kaltaiseksi on tullut ihmiselle perustava tosiseikka.”

englantilaista kemistiä, Charles Henry Mayeta. Referaatin tyyli ei olisi toisen maailmansodan jälkeen tunnut enää yhtä hauskalta, mutta teki tässä tehtävänsä hyvin. Lyhyt artikkeli on kokonaisuudessaan tässä:

”Ihminen. — Tavallisella tavalla rakentuneesta ihmiskehosta voisi valmistaa seitsemän palaa saippuaa. Samoin tässä eliössä on rautaa keskikokoiseen naulaan ja sokeria yhtä kahvikupillista varten. Fosforista saisi 2 200 tulitikkua. Magnesium antaisi valoa valokuvan ottamiseen. Ja vielä on hieman kaliumia ja rikkiä, mutta käyttökeltottomissa määrin. Nämä eri raaka-aineet, nykykurssien mukaan arvioituina, vastaisivat suunnilleen 25 frangin summaa.”³⁸

Tällaisen hyötysuhteen yhdistäminen lihansyöntiin ja vastaava leikittely ihmisen ja eläimen rajalla löysi tiensä Bataillen teksteihin myöhemminkin. Näin kävi *Uskontoteoriassa* (1974), jossa eläimen käsite on olennaisessa osassa³⁹. Bataille rakentaa siinä ajatuksen ihmis–eläin-suhteen valheellisuudesta, joka luo pohjan niin uskonnoille, inhimilliselle kulttuurille kuin teolliselle tuotannollekin.⁴⁰ Kirjan luvussa ”Syötävä eläin, kuollut ruumis ja asia” hän hahmotteli kysymyksen perustaja tapaan, jota lainaan tässä pitkällisesti siksi, että se osoittaa teemalla olleen merkitystä Bataillelle läpi hänen uransa:

”Eläimen määrittämisestä asian kaltaiseksi on tullut ihmiselle perustava tosiseikka. Eläin on menettänyt ihmiseen rinnastettavan arvon, ja jos ihminen huomaa itsessään eläimyyttä, hän pitää sitä epäkohtana. Eläimen näkeminen asian kaltaisena on epäilemättä osittain valheellista. Eläin on olemassa itselleen, ja jotta se voisi olla asia, sen täytyisi olla kuollut tai kesytetty. Siksi syö-

*tävää eläintä voi pitää objektina vain, jos se syödään kuollessaan. Lisäksi se on täysin asia vain paistettuna, grillattuna tai keitettynä, eikä lihan valmistuksen varsinainen merkitys ole kulinaarisissa tavoitteissa: se merkitsee tosiasiaa sitä, että ihminen ei syö mitään ennen kuin on tehnyt siitä objektin. Ihminen on ainakin tavanomaisissa olosuhteissa eläin, joka ei *tule osalliseksi siitä, mitä syö*. Eläimen tappaminen ja sen muokkaaminen oman mielen mukaan ei kuitenkaan ole ainoastaan eläimen muuttamista asiaksi, mitä se ei varmasti aiemmin ole ollut, vaan tarkoittaa elävän eläimen lähtökohtaista määrittämistä asiaksi. Kun tapaan, leikkelen tai kypsennän eläimen, tekooni sisältyy väite, ettei *se* koskaan ole ollut mitään muuta kuin asia. Sitä vastoin ihmisen leikkaaminen, kypsäminen ja syöminen kauhistuttaa. Vahingoittaminen sinänsä ei kauhista; välillä on jopa mielekasta tehdä ihmiselle jotain mainitun kaltaista. Silti anatomian tutkimista on lakattu kauhistelemasta vasta taannoin, ja näennäisyksistä huolimatta jopa paatuneimmatkin materialistit ovat yhä niin uskonnollisia, että heidän silmissään on aina riittävästi tehdä ihmisestä asia – paisti, muhennos...”⁴¹*

Uskontoteorian pohdiskelut eläinkäsityksestä kulttuurin alkulähteenä olivat yhteydessä Bataillen vuosikymmeniä kestäneeseen innostukseen luolamaalauksia kohtaan. 1950-luvulla hän myös esitti oletuksen, jonka mukaan maalausten taustalla oleva psykologinen motiivi oli syyllisyys eläinten tappamisesta⁴². Yksi syy näkökulman muotoiluun oli tuolloin vallalla ollut ajatus kuvista osana sympateettista magiikkaa, jonka tarkoituksena oli saattaa eläimet kuvien valtapiiriin, jotta ne olisi saatu metsästettyä⁴³. Bataille kutsui väittämää pilkallisesti ”köyhäksi riistaruohteoriaksi”, ja hän ajatteli kuvien ilmentävän

”Bataillen eläinajattelussa on omintakeista, että se säilyttää olennaisena ja näkyvänä piirteenään ristiriidan ihmis–eläin-dualismin myöntämisen ja kieltämisen välillä.”

”rikkaampaa” sisäistä kokemusta⁴⁴. Vaihtoehtoiksi hän esitti sekä syyllisyshypoteesiaan että esimerkiksi melko romanttisesti muotoiltua ajatusta ihmetyksestä eläimen edessä⁴⁵.

Myös *Documents*-aikana Bataille otti kahdessa luola- ja kalliomaalauksia koskevassa tekstissään ihmis–eläin-suhteen näkyvästi esiin. Ensimmäinen oli hänen mestarillinen kritiikkinsä G. H. Luquet’n teoksesta *L’art primitif* (1930). Siinä Bataille torjui Luquet’n esittämän kehityskaaren ”intellektuaalisesta visuaaliseen realismiin”. Hän huomautti, että jos se hyväksyttäisiin, ”olisi kivikautinen ihminen ylenkatsonut primitiivistä taidetta”, koska luolataiteen eläinkuvat ovat illusionistisia⁴⁶. Tältä pohjalta Bataille eteni artikkelissaan esittelemään ensi kertaa ajatuksen, jota hän kehittää luolamaalauksistaan kaksi vuosikymmentä myöhemmin: kuvien taustalla on dualistisen ihmis–eläin-suhteen synty. Tätä voidaan pitää hänen tärkeimpänä kontribuutionaan luolamaalauksien tulkintaan. Ajatuksen perustana on, että siinä missä luolamaalauksien eläimet ovat usein tulleet kuvatuiksi pikkutarkasti ja naturalistisesti, on ihminen kuvannut itsensä lähinnä skemaattisesti ja epämuotoisena.⁴⁷ *L’art primitif*in analyysi päättyy Bataillen toiveikkaana esittämään ajatuksen, että ”ainoastaan eläinten ja ihmisten erilainen käsittely voisi tarjota merkkejä esihistoriallisesta psykologiasta”⁴⁸.

Tämän hypoteesin Bataille nostaa esiin myös *Documents*-kauden julkaisemattomaksi jääneessä lyhyessä käsikirjoituksessaan ”L’exposition Frobenius à la salle Pleyel” (1930), jossa hän arvioi innokkaaseen sävyyn pääasiassa busmannien taidetta esitellyttä näyttelykokonaisuutta⁴⁹. Käsikirjoitus muodostuu kaiken kaikkiaan neljästä kappaleesta, joista kahdessa ensimmäisessä Bataille kehuu näyttelyä ja kolmannessa ottaa esiin myös sen aineistoon

päteeen, luolamaalauksista tutun ihmis- ja eläinkuvien kaksinaisuuden. Artikkelin päättävä kappale yhdistää teeman lihansyöntiin. Se antaa tiivistetysti selvän kuvan Bataillen suhteesta aiheeseen, kun se tuo oman aikansa yhteiskunnan osaksi argumentaatiota käyttäen vertauskuvallista sanaleikkiä, joka yhdistelee rakennelmia ja eläimiä. Poissa on *Documents*-teksteille ominainen uhoava, hieman kylmä ja monimielinen sarkasmi, ja tilalla on sentimentaalisuuteen asti ulottuvaa voimattomuutta, joka ei niin paljoa jätä tulkinnalle sijaa:

”Näiden ihmisten [busmannien] ympäristössä nämä elefantit ja seeprat ovat olleet samassa huomattavassa roolissa kuin meidän talomme, hallintorakennuksemme ja kirkkomme. Mutta tämä onneton jätte [ihminen] ei elä näissä rakennuksissa ja kirkoissa tai kärsi niiden myötä [*à les subir*] vaan tappaa niitä, syö niiden lihaa. Tämä murtuma, tämä heterogeenisuus kaikissa muodoissaan, kyvyttömyys koskaan lähestyä sitä, mistä hän on itsensä erottanut käsittämättömällä väkivallalla, ei näytä synnyttäneen ainoastaan ihmistä vaan hänen suhteensa luontoon.”⁵⁰

Lopuksi: konteksti, uhri ja tulkinta

Bataillen eläinajattelussa on omintakeista, että se säilyttää olennaisena ja näkyvänä piirteenään ristiriidan ihmis–eläin-dualismin myöntämisen ja kieltämisen välillä. Tavan, jolla hän tämän tekee, voi nähdä olevan peräisin Friedrich Nietzschen eläinajattelusta, mutta se kantaa mukanaan nimenomaan lihansyönnin kysymyksessä retoriikkaa, joka ranskalaisessa traditiossa ylittää aina Jean-Jacques Rousseauhin asti⁵¹. Bataille ajattelee

ihmiskunnan korruptoineen itsensä lihansyönnillä. Oireellinen inhimillinen käytös ja kulttuuri konstituoituvat tämän seurauksena – tätä Bataille tarkoittaa puhuessaan ”heterogeenisyydestä kaikissa muodoissaan”. Ajatus esiintyy ranskalaiselle modernille traditiolle esikuvallisessa muodossa jo Rousseauilla.⁵² Vaikka olennaisia eroja jo pelkästään kontekstinkin vuoksi toki on, Bataillen ambivalentti tapa käsitellä lihansyöntiä muistuttaa muodollisemminkin hieman Rousseaua. Rousseauin ajatuksia tulee lukea sivilisaation ja villin muodostaman kaksisuuntaisen rakenteen sisässä, mutta jos tekstin sävy sen sallii, ne ottavat suorille eettisille painotuksille vaadittavan tilan. ”Dictionnaire”-teksteissä ei tätä tilaa samalla tavalla ollut, vaan ne avautuivat tekstin ja kuvien väliselle dynamiikalle. Esihistoriaa käsittelevissä teksteissään Bataille taas oli aina maltillisempi ja analyttisempi, mutta myös vähemmän altis monimielisille tulkinnoille.

Aina Rousseaua ja Ranskan vallankumouksesta 1900-luvun vaihteen anarkismiin saakka on kasvissyönnillä ollut ranskalaisessa intellektuaalisessa ja poliittisessa ilmapiirissä oma pieni osansa⁵³. On epäselvää, missä määrin Bataille liitti ajatuksiaan näihin keskusteluihin. Ne voi kuitenkin nähdä kulttuurisena taustatekijänä, jonka kautta myös hänen eläinajattelunsa yhteys anarkistiseen vallankumoukselliseen traditioon säilyi silloinkin, kun sitä ei erityisesti korostettu. Suoremmin Bataillen eläinfilosofia kuitenkin pohjautui ihmis–eläin-dualismiin kuuluvan eläimellisen toiseuden analyysiin ja tämän dualismin merkitykseen inhimilliselle kulttuurille. Pyrkimyksenä ei ollut ymmärtää eläinkuntaa sen moninaisuudessa vaan länsimaisen filosofian välittämää ajatusta eläimistä kategorisesti ihmisestä erotettuna yhtenäisenä massana.⁵⁴ Tätä sulkeistamista Bataille ei kuitenkaan kritisoinut suorasanaisesti, vaan hän muovasi siitä ihmisluontoa koskevan ajattelunsa tukipilarin⁵⁵.

Kuten tämänkin artikkelin sitaateista näkyy, tämä ihmis–eläin-dualismin ja sen kieltämisen välinen ristiriita on ollut näkyvä osa Bataillen eläintä koskevia tekstejä *Documents*-kaudelta asti. Merkittävin ristiriidan ratkaisuyrityksistä on jo mainitussa kohdassa *Uskon-*

toteorian alkuosaa, jossa Bataille esittelee käsityksensä eläimyydestä. Siinä esitetty ajatus ”eläimyyden poeettisesta valheesta” inhimillisen kulttuurin kehityksen taustana on velkaa nimenomaan Nietzschele, mutta arvotus on selvästi toisenlainen⁵⁶. Nietzsche puuttuu ihmisen omahyväiseen itsemäärittelyyn, jolla ihminen valheellisesti erottaa itsensä eläimestä ja jonka vuoksi hän on ”inhimillinen, aivan liian inhimillinen”⁵⁷. Bataille muotoilee Nietzschen ajatuksen valheeksi ideaalisesta eläimyydestä, josta ihminen on vieraannuttanut itsensä todellisella väkivallalla.

Ihminen kadottaa eläimellisyytensä Bataillen mukaan siinä väkivallassa, jolla hän tekee eläimestä (syötävän) asian. Tämän uskomuksensa Bataille kuvailee liikuttavasti sekä ”L'exposition Frobenius à la Salle Pleyel”-tekstin lopussa että *Uskontoteoriasta* siteeratussa jaksossa, mutta viittaa siihen myös ”Teurastamon” riveillä: ”uhriveri ei sekoitu cocktaileihin” niin kauan kuin asiat pysyvät asioina. Juuri tämän vuoksi lihan-, mutta myös juustonsyöjät päätyvät Bataillen kritiikin kohteiksi. Kyse on Bataillalla *eläimestä* ennen uhria, sillä vääristynyt eläinsuhde, ja siten ihmisen suhde itseensä, on tämän väkivallan ensisijainen määre ja uhraaminen on vain satunnainen oire: ”uhri-instituutio ilmestyi paikalle myöhään”, kirjoittaa Bataille 1950-luvulla⁵⁸. Hänen mielestään tuomittavaa ei välttämättä edes ole tappaminen sinällään, vaan eläimen alistaminen utilitaristisille pyrkimyksille, joita modernissa maailmassa ilmentävät esimerkiksi pyhyytensä ja uhriluonteensa menettänyt teurastuspaikka ja juustonsyöminen⁵⁹.

Tämän hyötysuhteen tunkiolle Bataille lähetti Lotarin. Oudosti kiinnostus on suuntautunut tutkimustraditiossa siihen, että Lotarin kuvissa teurastamossa tapahtuva väkivalta, tappaminen ja lihan leikkaaminen loistavat poissaolollaan, eikä niinkään siihen, mitä kuvissa itsessään on nähtävillä. Jos katse kiinnitetään vain Bataillen valitsemiin kolmeen kuvaan, ne kertovat tarinaa Villetten teurastamon epähygieenisistä olosuhteista ja niiden pääosassa ovat teurasjätteet. Ne tarjotaan ihmisen kuvana, hyödyistä jäljelle jääneenä.

Viitteet

1 Bataillesta lehden sivuilla käytetty titteli ”secrétaire général” ei vielä kerro paljoakaan hänen asemastaan lehden johdossa. Se saattoi viitata sarkastisesti julkaisun poliittiseen anarkismiin: vuodesta 1922 lähtien Josif Stalin tunnettiin ranskaksi kommunistisen puolueen ”secrétaire généralina”, kuten sittemmin monet kommunistijohtajat ympäri maailman. Joka tapauksessa on ilmeistä, että Ba-

taille oli enimmäkseen vastuussa lehden linjasta päätoimittajuuden tapaan. Asiaa on jonkin verran problematisoitu, koska Carl Einstein on saattanut olla merkittävämmässä osassa kuin mitä hänelle lehden sivuilla merkitty rooli toimituksen rivijäsenenä antaa ymmärtää. Ks. Joyce 2003.

2 Olen aiemmin analysoinut laajemmin *Documents*-lehden lukijakuntaa ja lehden primitivististä politiikkaa (erityisesti afrikkalaisen taiteen tulkintaa). Artikkelis-

ta löytyy myös kuvaus Einsteinin urasta. Ks. Grén 2020.

3 Nämä neljä termiä esiintyivät kolmen ensimmäisen numeron kansilehdillä. Neljännessä numerosta lähtien ”doctrines” oli poistettu ja listan viimeiseksi lisättiin ”variétés”.

4 Breton 1969, 185n. Bataillen suhdetta surrealismiin voi pitää Bataille-tutkimuksen yhtenä kiistakapulana. Omasta näkökulmastani Bataillea on täysin korrekta luonnehtia ”surrealistiksi”

- tai ”surrealistifilosofiksi”, vaikka hän ei Bretonin johtamaan ryhmään koskaan kuulunutkaan. Yksi syy tähän kiistelyyn on Bataillen ja Bretonin välillä ollut jännite sekä huomattavat erot eettisessä ajattelussa. Bataillen lähipiiri koostui kuitenkin *Documents*-aikana lähes kokonaan surrealismin parissa toimineista ihmisistä. Surrealismi oli myös jo irtaantunut *Surrealismin manifestissa* vuonna 1924 luoduista linjauksista, ja monien keskeisten surrealistikirjailijoiden ja -taiteilijoiden ajattelun painopisteet olivat 1930-luvun vaihteeseen tultaessa hyvin samansuuntaisia kuin Bataillen. Ks. surrealismin manifesteista ja vaiheista esim. Breton 1969 ja Durozoi 2005.
- 5 Ks. lehden taitosta, suhteesta aikakautensa muihin pienlehtiin ja politiikasta laajemmin kokoelmasta Ades & Baker 2007.
- 6 Ks. esim. Grén 2017, 110–119, 130–134.
- 7 Ks. Freud 1956–1974, 89–96; Freudin elämäkäsityksestä, ks. esim. Ray 2014.
- 8 ”La mante religieusesta” on useampia versioita vuosilta 1934–1937. ”Mimétisme et psychasthénie légendaire” on kirjoitettu vuonna 1935. Ks. Caillois 2003, 69–81, 91–103. Lacan esitteli teoriansa vuonna 1936, mutta viittasi Caillois’n ajatukseen vasta vuoden 1949 uudistetussa versiossa, ks. Lacan 2006, 96.
- 9 Esimerkiksi Georges Franjun pariisilaisia teurastamoja ja kaupungin laita-alueita kuvannut dokumentti *Le sang des bêtes* (1949) on ilmeinen sukulaisteos Lotarin töille, ja se on syntynyt samanlaisista surrealististen kulttuurikonkstein antamista vaikutteista käsin. Lotarin kuvia ja Franjun teosta käsittelee rinnakkain Lesage 2009.
- 10 Mesens 1930; Rim 1931. Molemmat kirjoittajat olivat taiteellisen kentän toimijoita: Mesens eksentrisen dadaisti ja surrealisti, Rim monialainen kirjailija, joka tunnetaan ehkä parhaiten elokuvakäsikirjoituksistaan.
- 11 Lesage 2009, 15–16. Ainoa tieto Lotarin näkemyksistä on, että hän oli jossain vaiheessa luonut kaikista 34:stä kuvasta yhtenäisen koosteen otsikolla *Aux Abattoirs de la Villette* ja numeroinut ja järjestänyt ne temaattisesti, joten hän saattoi ainakin toivoa, että ne joskus esitettäisiin kokonaisuutena. Näin tapahtui, kun Musée d’art moderne de Paris esitti ne vuonna 1993 osana hänen retrospektiiviään. Näyttelykatalogi, Sayag 1994.
- 12 Yrityksistä lähestyä kuvia nimenomaan Lotarin positioista, ks. Lesage 2009; Williams 2012.
- 13 Lesage 2009, 14.
- 14 Bataille ja Masson olivat tutustuneet vuonna 1924. Surya 2001, 63. Biografisena lisätietona mainittakoon sekaannusten välttämiseksi, että Bataillen nuoruudesta nykyisin tiedettyjen seikkojen merkittävänä lähteenä toiminut Bataillen opiskelutoveri André Masson oli taiteilijan täyskaima, ei sama henkilö. Lesage 2009, 14.
- 15 Walker 2002, 127. Leiris itse toi esiin lihansyönnin ja väkivallan yhteyttä ihmisen ja eläimen rajoja koetellen ja arvioiden sekä *Documents*-lehden sivuilla että myös myöhemmässä etnografisessa työssään.
- 17 *Documents*, vol. 1, 329, Georges Bataille, ”Abattoir”. Viitataan *Documents*-artikkeleiden alkuperäisiin sivunumeroihin. Lähteenäni käyttämä *Documents*-lehden vuonna 1991 julkaistu faksimilepainos on säilyttänyt tämän sivunumeroinnin, mutta se ei vastaa painoksen omien sivujen määrää. Bataille antaa tekstissä viitteen Seabrookin teokseen *L’île magique*, josta julkaistiin samassa numerossa Leirisin kirjoittama arvostelu.
- 18 Hollier 1992, xii–xiii; alk. *Documents*, vol. 2, 300, ”Musée”.
- 19 Samat.
- 20 Ks. esim. Krauss 1986, 63–68. Bataille käyttää termiä ”altération” artikkelissaan ”L’art primitif”, josta lisää jäljempänä. Ks. *Documents*, vol. 2, 392, Georges Bataille, ”L’art primitif”.
- 21 Krauss 1985; *Documents*, vol. 1, 297, Georges Bataille, ”Le gros orteil”.
- 22 Rinnastus on tehty kohdassa Didi-Huberman 1995, 68–69.
- 23 Ks. erit. sama, 67–74.
- 24 Sama, 69–70.
- 25 Sama, 294.
- 26 Bois 1997, 44.
- 27 Sama, 46. Artikkelini anonymi vertaisarvioija esitti tulkinnan, jonka valossa vastaavanlainen kaksinaisuus tulee esiin. Hän huomautti, että kuvalle 1 antaa ”kyvyn ilmentää sivilisaation kääntöpuolta” se piirre, että ”teurastettujen eläinten irti leikatut sorkat on asetettu tasavälein rivisiin, minkä voi tulkita rationaaliseksi etäännytykseksi teurastamisen väkivaltaisuudesta ja kaotisuudesta eli eläinten objektifoinnista”.
- 28 Bois 1997, 46. Bois viittaa Bataillen tekstiin ”Le ‘Jeu lugubre’” (*Documents*, vol. 1, 372). Täsmälleen ottaen Bataille sanoo ”ajaneansa itsensä kiljumaan kuin sika hänen [Dalín] taulujensa äärellä”, mikä asettaa Bois’n viittauksen vielä kyseenalaisempaan valoon.
- 29 Sama.
- 30 Sama.
- 31 *Documents*, vol. 1, 275, ”Homme [2]”.
- 32 Sama.
- 33 Didi-Huberman 1995, 123. Samassa merkityksessä kuvia käsittelee Cox 2007. Selvemmin tematiikkaan liittyy Bataillen teoksen *La part maudite [1]: La consommation* (1949) jakso, jossa hän pohtii eläinperäisen ravinnon tuotannon energiatehottomuutta suhteessa kasvisravinnon tuotantoon. Siinä hän etenee myös ajattelemaan lihansyönnin edustamaa tuhlautta yhteydessä petoeläimille annettun korkeaan symboliseen arvoon. Teksti poikkeaa huomattavasti tässä artikkelissa esitellyistä teksteistä, eikä käsittele niin selvästi ihmisen ja eläimen välistä rajaa. Bataille 1971–1988, osa 7, 40.
- 34 Bataillen nimeä ei mainita artikkelin yhteydessä, kuten ei muissakaan pääosin sitaateista muodostuvista ”Dictionnaire”-artikkeleissa, mutta tutkijoilla on selvä konsensus siitä, että Bataille itse on rivien takana.
- 35 Hollier 1992, xiii.
- 36 Bois 1997, 46.
- 37 *Documents*, vol. 1, 382, Georges Bataille, ”Informe”.
- 38 *Documents*, vol. 1, 215, ”Homme [1]”.
- 39 Bataille 1974/2016. (Kirjoitettu n. 1948–1949.)
- 40 Bataille 1974/2016, erit. 14–19; passim.
- 41 Bataille 1974/2016, 28.
- 42 Ks. esim. Bataille 1971–1988, osa 12, 505 ”La religion préhistorique”.
- 43 Teoria sympateettisesta magiikasta oli vuosisadan alun ylivoimaisesti vaikutusvaltaisain luolamaalausten selitysmalli. Sen taustalla olivat erityisesti ranskalaiset Salomon Reinach, Bataillen usein lähteenään käyttämä Abbé Breuil ja suomalainen Yrjö Hirn. Ks. myös Grén 2015.
- 44 Bataille 1971–1988, osa 12, 507–508 ”La religion préhistorique”.
- 45 Ks. esim. sama, 505–509.
- 46 *Documents*, vol. 2, 392, Georges Bataille, ”L’art primitif”.
- 47 Sama.
- 48 Sama, 397.
- 49 On epäselvää, minkä vuoksi artikkeli jäi aikanaan julkaisematta. Yksi syy saattaa olla, että koska näyttely järjestettiin vasta vuoden 1930 lopulla, ehti Bataillen kausi *Documents*-lehden johdossa päättyä ennen kuin artikkeli ennätettiin julkaista.
- 50 Bataille 1971–1988, osa 2, 117 ”L’exposition Frobenius à la Salle Pleyel”.
- 51 Kokonaisuus Nietzscheen elämäntutustusta, ks. Lemm 2009.
- 52 Terminologiaan on yhteydessä Bataillen artikkelissaan ”Markiisi de Saden käyttöarvo” pohtima ehdotonta toiseutta tutkiva tiede, ”heterologia”. Ks. Bataille 1988, 44–59. Tiivis esitys Rousseauun näkemyksistä lihansyönnistä, ks. Stuart 2007, 194–214.
- 53 Stuart (2007, 295–330) summaa hyvin tämän suhteen syntyä 1700-luvun lopulla.
- 54 Nykykirjallisuudessa tämän länsimaisen filosofian puolen analyysin tärkeimmäksi työkaluksi on vakiintunut Jacques Derridan käsite *animot*. Ks. Derrida 2019.
- 55 Tämä piirre erottaa Bataillen myös useimmista posthumanistisista kirjoittajista. Hänellä ajatus valhein yllä pidettävästä ihmis-eläin-dualismista on perustana eräänlaiselle ironiselle essentialismille. Bataillen näkemys on, ettei tätä kerran synnytettyä dualismia saa tekemättömäksi. Ks. posthumanismista ja sen essentialismivastaisuudesta laajem-

- min esim. Lummaa & Rojola 2014, 14, passim.
- 56 Bataille 1974/2016, 16–18. Bataillen *Uskontoteoriaa* on kiusaus lukea Alexandre Kojëven tulkinnasta omaksettua Hegelin ajattelua vasten, koska Bataille aloittaa teoksensa siteeraamalla Kojëvea ja kritisoi hänen tulkintojaan kirjassaan myöhemminkin. On kuitenkin huomattava, että Bataille on esittänyt vastaavia ajatuksia eläimen ja ihmisen rajan synnystä jo ennen tutustumistaan Kojëven ajatteluun. Bataille seurasi Kojëven kuuluisaa luentosarjaa Hegelin *Phänomenologie des Geistes*ista Pariisin École des hautes études:ssa vuosina 1933–1939. Kojëven ja Bataillen eläinkysymystä koskevien ajatusten eroja on tiiviisti käsitelty teoksessa Agamben 2004, 5–12.
- 57 Ks. esim. Nietzsche 2009, 111, §115. ”*Neljä erehdystä*”. — Ihmisen ovat kasvattaneet hänen erehdyksensä: hän on ensinnäkin aina nähnyt itsensä vain epätäydellisesti, toiseksi hän on omistanut itselleen keksittyjä ominaisuuksia, kolmanneksi hän on tuntenut olevansa väärässä arvosuhteessa eläimeen ja luontoon, neljänneksi hän on keksinyt yhä uusia arvotauluja ja on käsittänyt ne jonkin aikaa ikuisiksi ja ehdottomiksi, niin että milloin toinen, milloin taas toinen inhimillinen vietti ja tila oli ensimmäisellä sijalla ja tuli tämän arvioinnin vaikutuksesta jalostetuksi. Jos näiden neljän erehdyksen vaikutus jätetään laskuista pois, on samalla jätetty pois myös humaniteetti, inhimillisuus ja ’ihmisarvo’. *Menschliches, allzumenschliches* (”Inhimillistä, aivan liian inhimillistä”) on Nietzschen vuosina 1878–1880 julkaistun, suomentamattoman teoksen nimi.
- 58 Bataille 1971–1988, osa 12, 509, ”La religion préhistorique”.
- 59 Ks. edeltä esim. *Uskontoteoriasta* siteerattun jakson loppu. Sama, 28.

Kirjallisuus

- Ades, Dawn & Baker, Simon (toim.), *Undercover Surrealism: Georges Bataille and Documents*. MIT Press, Cambridge 2007.
- Agamben, Giorgio, *The Open: Man and Animal* (L’aperto: l’uomo e l’animale, 2002). Käänt. Kevin Attell. Stanford University Press, Stanford 2004.
- Bataille, Georges, *Noidan oppipoika: kirjoituksia 1920-luvulta 1950-luvulle*. Toim. & suom. Tiina Arppe. Gaudeamus, Helsinki 1988.
- Bataille, Georges, *Œuvres complètes*, osat 1–2, 7 & 12. Gallimard, Paris 1971–1988.
- Bataille, Georges, *Uskontoteoria* (Théorie de la religion, 1974). Suom. Roni Grén. niin & näin, Tampere 2016.
- Bois, Yves-Alain, Abattoir. Teoksessa *Formless: a User’s Guide* (L’informe: mode d’emploi, 1996). Toim. Yve-Alain Bois & Rosalind E. Krauss. Zone Books, New York 1997, 43–51.
- Breton, André, *Manifestoes of Surrealism*. Toim. ja käänt. Richard Seaver & Helen R. Lane. University of Michigan Press, Ann Arbor 1969.
- Caillois, Roger, *The Edge of Surrealism: Roger Caillois Reader*. Toim. Claudine Frank. Käänt. Claudine Frank & Camille Naish. Duke University Press, Durham 2003.
- Cox, Neil, Sacrifice. Teoksessa *Undercover Surrealism: Georges Bataille and Documents*. Toim. Dawn Ades & Simon Baker. MIT Press, Cambridge 2007, 106–115.
- Derrida, Jacques, *Eläin joka siis olen* (L’animal que donc je suis, 2006). Suom. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki 2019.
- Didi-Huberman, Georges, *La ressemblance in-forme ou le gai savoir visuel selon Georges Bataille*. Macula, Paris 1995.
- Documents*, vols. 1 & 2. Alkuperäinen julkaisu 1929–1930. Jean Michel Place, Paris 1991.
- Durozoi, Gérard, *History of the Surrealist Movement* (Histoire du mouvement surréaliste, 1997). University of Chicago Press, Chicago 2005.
- Freud, Sigmund, Civilization and Its Discontents (Das Unbehagen in der Kultur, 1930). Teoksessa *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Vol. 21. Toim. James Strachey. Hogarth Press, London 1956–1974, 64–148.
- Grén, Roni, *The Concept of the Animal and Modern Theories of Art*. Routledge, New York 2017.
- Grén, Roni, Luolamaalaukset taiteena: uskonnollisen tulkinnan variaatioita Salomon Reinachilla, Abbé Breuililla ja Georges Bataillella. *Tabiti* 1/2015. Taidehistorian Seura, Helsinki 2015. Verkossa: tahiti. journal.fi/article/view/85556/44506
- Grén, Roni, Tie ulos nykyisyydestä: Carl Einstein, Afrika, taide ja historia. *Tabiti* 1/2020, 76–93. Taidehistorian Seura, Helsinki 2020. Verkossa: tahiti. journal.fi/article/view/90556/49711
- Hollier, Denis, *Against Architecture: the Writings of Georges Bataille* (La prise de la concorde, 1974). Käänt. Betsy Wing. MIT Press, Cambridge 1992.
- Joyce, Conor, *Carl Einstein in Documents: and His Collaboration with Georges Bataille*. Xlibris, Bloomington 2003.
- Krauss, Rosalind, Corpus Delicti, *October*, Vol. 33, 1985, 31–72.
- Krauss, Rosalind, *The Originality of the Avant-Garde and Other Modernist Myths*. MIT Press, Cambridge 1986.
- Lacan, Jacques, *Écrits* (Écrits, 1966). Käänt. Bruce Fink. W. W. Norton, London 2006.
- Lemm, Vanessa, *Nietzsche’s Animal Philosophy: Culture, Politics, and the Animality of the Human Being*. Fordham University Press, New York 2009.
- Lesage, Émilie, *La série Aux Abattoirs de la Villette (1929): le point de vue du photographe Eli Lotar par-delà la revue Documents et la philosophie de Georges Bataille*. Université de Montréal, faculté des études supérieures 2009.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea, Johdanto: mitä posthumanismi on? Teoksessa *Post-humanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Eetos, Turku 2014, 13–32.
- Mesens, E. L. T., La viande, huit photos prises à l’abattoir par Eli Lotar. *Variétés: revue mensuelle illustrée de l’esprit contemporain*. Vol. 12, 1930, 46–48.
- Nietzsche, Friedrich, *Iloinen tiede* (Die fröhliche Wissenschaft, 1882). Suom. J. A. Hollo. Otava, Helsinki 2009.
- Ray, Nicholas, Interrogating the Human/Animal Relation in Freud’s *Civilization and Its Discontents*. *Humanimalia*. Vol. 6, No. 1, 2014, 10–40.
- Rim, Carlo, La Villette rouge, *Vu*. No. 166, 1931, 698–700.
- Sayag, Alain (ohj.), *Eli Lotar*. Centre Georges Pompidou, Paris 1994.
- Seabrook, William, *L’île magique*. Firmin-Didot, Paris 1929.
- Stuart, Tristram, *The Bloodless Revolution: a Cultural History of Vegetarianism from 1600 to Modern Times* (alun perin julkaistu nimellä *The Bloodless Revolution: Radical Vegetarians and the Discovery of India*, 2006). W. W. Norton, New York 2007.
- Surya, Michel, *Georges Bataille: an Intellectual Biography* (Georges Bataille, la mort à l’œuvre, 1992). Käänt. Krzysztof Fijałkowski & Michael Richardson. Verso, London 2001.
- Walker, Ian, *City Gorged with Dreams: Surrealism and Documentary Photography in Interwar Paris*. Manchester University Press, Manchester 2002.
- Williams, Kimberley, *Views Aboard, Views Abroad: Reconsidering the Photography and Reception of Eli Lotar through an Examination of his Patris II Series*. University of London, Courtauld Institute of Art, London 2012.